

Dobszay László

GONDOLKODÓ

füzetek

TATÁRJÁRÁS UTÁN

EGY HAJÓRA

AZ ÖKUMENIZMUS ÉRTELME

JEGYZETEK A LITURGIÁRÓL:

93. Egy húsvét-heti könyörgés

94. Amerikai teenagerek az egyházi
rockzenéről

47. szám

2007. március

Gondolkodó Füzetek

Felelős kiadó: Dobszay László – Készült az MTA-TKI – LFZE egyházzenei kutatócsoportjában

1. füzet: A keresztény értelmiségi (I). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 1. Igazság és érthetőség. – 2. Hogyan imádkozzuk a 118. zsoltárt?

2. A keresztény értelmiségi (II). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 3. Az éneklőszék. – 4. A liturgikus stílus szétesése. – Aquinói Szent Tamás a hit megvallásáról

3. A keresztény értelmiségi (III). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 5. A liturgikus homília formája. – 6. Benedictus Dominus Deus Israel. – Szent Ágoston beszéde az újonnan megkereszteltekhöz

4. A karácsonyi virrasztó zsoltosza. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 7. A karácsonyi nagyéneklés. – 8. Az 50. zsoltár utolsó versei. – Melléklet: Az esztergomi zsoltosza karácsonyi matutinuma

5. A szövegértésről. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 9. Énekek a szentekről. – 10. Sajnálom...

6. Szövegalkotás és szövegértés – egyházi környezetben. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 11. Gyertyák az oltáron. – 12. Ordo Cantus Missae

7. A húsvét heti „dicsőséges vesperás”. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 13. A liturgia drámaisága. – 14. Változatosság?

8. Mi a magyar a zenében? – Hit, remény, szeretet – **Jegyzetek a liturgiáról:** 15. A pazarló liturgia. – 16. „Búgó kürtök”?

9. Szemben a feladattal – Kommentár a nagypénteki „Adoratio Crucis”-hoz (Aquinói Szent Tamás: Vajon helyes-e Krisztus kereszttét imádó tisztelettel illetni?) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 17. A Máté-passió. – 18. Húsvéti népénekeinkről

10. Az orációk fordítása (Mezey László szellemi hagyatékából) – A gyermekkori emlékek (Raissa Maritain írásából) – „Jön a vihar...” – Az úrnapi vesperás Magnificat-antifónája (az Isztambuli Antifonáléból) – Jegyzetek a liturgiáról: 19. Egy mennybemeneteli prédikáció margójára – 20. Aquinói Szent Tamás arról, hogy miért lett Krisztus mennybemenetele a mi üdvösségünknek oka

11. Aquinói Tamás a békéről: (1) Vajon ugyanaz-e a béke, mint az egyetértés? – A számítógép: a szellemi munka ellensége és barátja – **Jegyzetek a liturgiáról:** 21. A sequentia – és a liturgia misztikus jellege. 22. A dalosított zsoltár-recitáció

12. Aquinói Tamás a békéről: (2) Vajon mindenki kívánja-e a békét? Vajon a béke a szeretet sajátos kihatása-e? – Mi a tudomány? Ki a tudós? (I) – Jegyzetek a liturgiáról: 23. Halottak napja. 24. Mondatrend – a mondat rendje.

13. Mi a tudomány? Ki a tudós (II). – Versmondás – A művészek és az Egyház – **Jegyzetek a liturgiáról:** 25. „Istentisztelet modern szabad asszonyoknak”. 26. A sivatagi atyák üzenete a mához.

14. Olvasóim leveleiből – Jegyzetek a liturgiáról: 27. Legrégibb (és legszebb) karácsonyi énekünk. 28. Mit tegyünk azzal, ami „elavult”?

15. Európa és a kereszténység – Városok szerkezete és történelme – Olvasói levelek (folytatás) – Jegyzetek a liturgiáról: 29. Krisztus, a Király. 30. Egy kalkuláció az egyházzénéről.

16. A „Társadalomtan”-ról, I. – Jegyzetek a liturgiáról: 31. Mysticum jejuniun – I. 32. Az ismétlődés funkciója a felolvasott liturgikus szövegben. – Pro informatione.

17. A „Társadalomtan”-ról, II. – Jegyzetek a liturgiáról: 33. A hirdetőbála. 34. Mysticum jejuniun II.

(A jegyzék folytatása a hátlápon)

Tatárjárás után

A tatárok 1242 tavaszán elhagyták az országot. IV. Béla király májusban tért vissza Dalmáciából, s kezdte meg az ország kormányzásának újjászervezését. A király és a főurak belátták, hogy most össze kell fogniuk az újjáépítéshez. A végbevitt munkát második ország-alapításnak is szokták mondani. A békés alkotó munka nem tartott sokáig. A főurak megkezdték saját hatalmi bázisuk és erős uralmi központjaik kiépítését, saját hadseregeik megszervezését, párthívek toborzását, átcsábítását, s azután meg is kezdték hódító akcióikat: csellel és fegyverrel egyaránt. Maguk előtt az öreg és az ifjú királyt tolták: IV. Béla és V. István meg-megújuló harcai voltaképpen csak igen hatásos színjáték a tényleges történés, a főúri pártok hatalmi harca előtt, hogy azután az egy idő után nyílt erőszakosságban pusztítsa el mindazt a gazdagságot, ami a tatárjárás után még megmaradt. Felperzselt várak és templomok, kifosztott kincstárak és elpusztított könyvtárak, árulások, önkény, hatalmaskodó erőszak: ezt produkálta az az erőfeszítés, amit az ország felépítésére kellett volna fordítani. Mint a történész írja: az előző évtizedek belső rendje, egyensúlya és összetartása ezáltal néhány év alatt tökéletesen megsemmisült. A fiatalon elhunyt V. Istvánt IV. László, a "kun király" követi, aki képtelen úrrá lenni az elszabadult indulatokon; így maga is csak sodródik, s egy idő után feladja a küzdelmet: kun ágyasainak társaságában tölti napjait, és pogány szabadosságát udvari papjai az Attila-kultusz felelevenítésével próbálják meg igazolni.

A mohácsi vész kegyetlen megrázkódtatás volt, de nem jelentette az ország pusztulását. A török seregek zsákmánnyal rakva szekereiket elhagyták határainkat, s bár megerősítve a délvidéken előretolt állásaikat, politikai befolyást és gazdasági előnyöket szerezve, maguk is azt várták, miként reagál a történetekre Magyarország és Európa. Egy magát összeszedő, megerősítő, a veszélyeket felmérő ország képes lett volna megakadályozni azt, hogy török fennhatóság alá kerüljön. Ehelyett Zápolyát és az őt támogató urakat csak a királyság elfoglalása érdekelte. "Szittyakirályságának" lényege az volt, hogy minél több urat a maga pártjára térítsen, ezzel minél nagyobb országrészt magáénak tudhasson,

uralmát megszilárdítsa. Néhány év múltán Zápolya már addig züllött, hogy a török szultán szövetségét kereste, abban keresett támogatást a belső hatalmi harc sikeréhez. De nem volt ez másként a másik oldalon sem. Az urak ott Ferdinánd király szekerét tolták, vagy inkább: Ferdinánd királyt fogták politikai szekerük elé. Hiába vádolták – igaztalanul – Zápolyát, hogy a mohácsi csata az ő késlekedése miatt veszett el, a Habsburg birodalom erejét sem arra fordította Ferdinánd, hogy sietve a török elleni védelmet szervezze, hanem kizárólag arra, hogy a királyságot magának kaparinthassa meg. Elkerülhetetlenné vált a polgárháború, s az ebben meggyötört ország gond és harc nélkül került a török kezébe.

Bizonyára ezt és sok hasonló történelmi emléket sűrített Kölcsey e két sorba:

S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
Kiket nevelt, ön gyermeki. (Zrínyi második éneke)

Vagy a himnus négy sorába:

Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!

Sapientia sat. Az okosnak elég ennyi szó.

Egy hajóra

A múlt füzetben írtam arról, milyen jó hatással volt irodalmi nyelvünkre a nyugateurópai versformák meghonosodása. Ez még inkább elmondható az antik költészeti formák befogadásáról. Mint Szerb Antal megjegyzi irodalomtörténetében, a 18. század vége előtt a magyar vers – néhány kiemelkedő költő-egyéniség kiváló teljesítménye ellenére – kényelmes papucsban totyogott. Bőbeszédűen, meglehetősen gyengécske rímeket varrva egymáshoz, csekély ritmikus fegyelemmel megkötve fejezte ki az érzéseket, vagy sokszor a költői gyakorlatban elterjedt érzés-sablonokat. Esztéták szokták emlegetni, hogy a költő neve németben Dichter, amit sűrítőnek is fordíthatunk. Akárhogy is, a nagy költészet: sűrítmény. Ennek megfelelő figyelmet kíván az olvasótól, de ennek megfelelően kapja meg maga az érzés is azt a sűrítettséget, mely meghat, mely emlékezetünkben ismét és ismét felmerülő “klasszikus” sorokkal, és az egész verset átjáró szellemiséggel ajándékoz meg minket.

Lehet, hogy a “deákos” költészet, Virágh Benedek, Berzsenyi és a többiek költészete egyesek számára túlságosan iskolás, nem elég “közvetlen”, adott esetben bosszanthat is valakit a sok antik név és utalás. De az egyes versről akárhogy is ítél valaki, a magyar költői nyelv mégis ebben az egy-két évtizedben vált felnőtt nyelvvé, fegyelmezett, sűrített igazi műalkotások létrehozására alkalmas eszközzé. Az antik versforma munkára készítette az alkotót; az nem jön csak úgy magától. Meg kellett tanulni igazán megmunkálni a mondatot, a sort, a versszakot, megkeresni a szavakat és sokszor nem a költőnek legelsőként eszébe jutó frázist leírni. Ezen az iskolán átjutva bármilyen formában (tehát akár a kényelmesebb magyaros formákban) ír is a költő, ez a nagy tapasztalat átfarmálja a nyelvi anyaghoz való viszonyát.

Ugyanilyen nagy iskola: a fordítás. Úgy látszik, semmi sem fejleszti olyan mértékben a fantáziát, mint a kötöttség! Az igazi fordításban nemcsak a versforma kötött, de az elmondandó tartalom, a szóválasztás, a stílus, az a hangvétel is, amelyiken a versnek szólnia kell. Aki a fordítás során meg tudott küzdeni a feladattal, az a maga versében is ura lesz szavainak.

De nem is csak amolyan szolgai feladat a fordítás. Néha saját gondolatunk kimondásának is rejtett eszköze. Számomra nem kétséges, hogy Kazinczy legszebb verse egy Horatius-fordítás. És erről a “Magyar Horatius” c. kötet egykori közreadója azt írta: “Mikor Kazinczy 1789-ben, a nemzeti élet válságos óráiban, – mint maga írja Ráday Ge-deonnak: egy álmatlan éjszaka után, a római és a magyar helyzet hasonlóságát átérezve – Horatiust fordítja, visszariad a felidézett baljós szavaktól, és így enyhíti *az állam hajójához* intézett óda (I. 14.) utolsó versszakát: “... De aki *épen láttam* agyarkodó – Örvényiből *mindig* kikelni...” Nem egyszer a hű fordítás is már pusztán helyzeténél fogva alkalomszerűséget szolgál.”

Nem lenne nehéz elmondani, hogy ahogy e fordítás, úgy annak itt való közlése is “a nemzeti élet válságos óráiban, egy álmatlan éjszaka után” hozott döntés eredménye. De erről hallgatok. Inkább kérem az olvasót, sokszor olvassa át ezt a verset, ízlelgesse a szóválasztás, a mondatformálás, az irodalmi sűrítés, a szórend, a mondatformálás, s persze a megformált mondat strófába illesztésének remekléseit. Csak egyetlen elemre hadd mutassak rá: milyen művi (de most a szó legjobb értelmében: műves, kimunkált, művészi) ez a nem-mindennapi szórend és megfogalmazás: “Csüggedve sírtam annyiszor akiért, / De akit épen láttam agyarkodó / Örvényiből mindig kikelni...” Kétségtelenül a versforma kényszere miatt módosul a mondat (“akiért annyiszor sírtam csüggedve”) szórendje. De micsoda különbség költői erőben a köznapi szórend és Kazinczyé között! És milyen hatásos e “gyötrődő” megszólítás után a megszólalás közvetlensége: “Ah, mikor érsz kikötődbe vissza?”

És most a vers (Kazinczy: Egy hajóra):

Új fergeteg kél ellened, ó Hajó!

S készül az álnok síkra taszítani,

Jaj, mit művelsz? térj, kérlek, ismét

Hajdani hív kikötőd keblébe.

Nem látod-é, mint ingadoz a kevély
Árboc, s az eltört karfa miként recseg?

Nem illnek ily kétséges úthoz
Bomladozó kötelékid. – Ímé

Nincs-ép vitorlád, nincsenek Istenid,
Kikhez segédért bízva kiáltás megint:

Ámbátor erdők legnemesbik
Gyermeke, nagyra vonúlt Fenyő, te

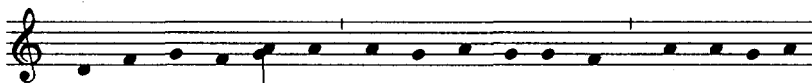
Kérkedve hányod esmeretes neved
S fő származásod. A remegő Hajós

Nem bízik a festett falakban;
Óvd magad a dühösült szelektől.

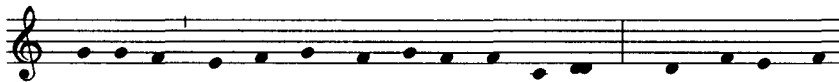
Csüggedve sírtam annyiszor akiért,
De akit épen láttam agyarkodó

Örvényiből mindig kikelni,
Ah, mikor érsz kikötődbe vissza?

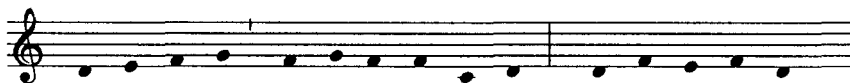
Részlet a templomszentelés ünnepének prefációjából:

1. Psal-lat Ec-cle-si-a, ma-ter il-li-ba-ta et vir-go si-
Zeng-je most az Egy-ház, szep-lő-te-len A-nya, e folt nél-kü-

ne ru-ga ho-no-rem hu-ius ec-cle-si-ae. 2a. Haec do-mus au-
li szűz-lány e szent-egy-ház-nak di-csé-re-tét. E ház a menny-

lae coe-le-stis pro-ba-tur par-ti-ceps, 2b. In lau-de Re-gis
hez tar-to-zik, és e-lő-csar-no-ka, Az é-gi Kir-ályt

Az ökumenizmus értelme

A második vatikáni zsinat idején a “konzervatívok” (rövidség kedvéért kell használnom ezt az utált megkülönböztetést) azért elleneztek az ökumenizmusról szóló határozatot, mert attól féltek, hogy vallási közömbösséghez, a “mindegy, hogy ki milyen Istent imád” lazaságához, műszóval: irenizmushoz, tehát hamis békéhez vezet. Ezzel szemben a “progresszívek” sokkal többet kívántak, és mai napig megbotráncognak azon, hogy az Egyház nem engedi a „communicatio in sacris”-t (vagyis az eukarisztia közös ünneplését és vételét).

Ma már látjuk, hogy nem volt alaptalan a “konzervatívok” félelme. Mindez valóban bekövetkezett. Az Új Ember hetilap a keresztyény egység imahetében egy felekezeti közti istentisztelet fényképéhez ezt a címet adta: “Egy a hit, egy a keresztség”. Vizsgáljuk meg először ezt az állítást. Kétségtelenül hangzatos cím a szentpáli idézet (Ef. 4,5). De olvassuk el azt a maga szövegekörnyezetében. “Viseljétek el egymást szeretettel. Igyekezetek megtartani a lelki egységet a béke kötelékében. Egy a test és egy a Lélek, amint hivatások is egy reménységre szólnak. Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség. Egy az Isten és mindeneknek Atyja, aki mindenek fölött áll, mindent áthat, és mindenben benne van.” Szent Pál egységre inti az efezusi gyülekezetet. Nem egy tényt állít, hanem a követelményt állítja fel. Ti Jézus Krisztusban vagytok megkeresztelve, és azért meg kell tartani a lelki egységet. De hiszen éppen azért van szükség ökumenizmusra, mert ez a lelki egység megszakadt. Azok, akik egy Urat imádnak, akik egy keresztségben nyerték el a megváltást, azok “hitzsakadásban” külön-külön útra tértek. Ha valakinek a hit semmi több, mint bizalom az Istenben, akkor valóban lehet azt mondani, hogy minden felekezet (“egyház”) bízzék Istenben, és akkor egy a hit, nincs semmi baj. Igen ám, de a hit az igazságra vonatkozik, annak az igazságnak elfogadására, amit hitünk szerint maga az örök Igazság nyilatkoztatott ki. Ezt pedig nem lehet könnyelműen semmibe venni, a “mindegy, miben hiszünk” irenizmusával csalni meg magunkat. A továbbiakhoz még azt bocsátom elébe, hogy most nem a különböző hitet

vallók megítéléséről beszélek (annál kevésbé, mert legtöbbször eleve beleszületik a maga egyházába, számára az istenhit egybeesik egyháza hitével), hanem csakis arról, hogy miért nem “mindegy” hogy egy-e a hit vagy nem.

Legyünk konkrétak. A katolikus hit szerint az oltár kenyeré és borá valóban átváltozik Jézus Krisztus testévé és vérévé. Abban ténylegesen és maradandóan, mindaddig, míg a színek megmaradnak, jelen van Krisztus teste és vére, az ő embersége és az attól immár elszakíthatatlan istensége. Ezért imádjuk az Oltáriszentséget, nem a kenyeret és bort (amit bár látunk, de másnak hisszük, mint látjuk), hanem magát Krisztust. Ezért őrizhetjük meg az átváltoztatott kenyeret, ezért vihetjük el akár másnap, harmadnap a beteghez. “Drága titka szent hitünknek: testté, vérré lényegülnek, bor s kenyér mi volt *előbb*... Vére ital, teste étel, mégis, Krisztus lényegével teljes mindkét szín alatt.” (Lauda Sion) Ha ez nincs így, a kenyér és bor csak abban az értelemben Krisztus teste és vére, hogy a kenyeret és bort magához vevő lelket e jelen keresztül Krisztushoz kapcsolja hite; vagy ha azért hagyta ránk e sakramentumot Krisztus, hogy szeretetét ezzel jelezze nekünk, és a megváltásról biztosítékot adjon; vagy ha a kenyér és bor az úrvacsora vételének pillanatában tölti be hivatását, de azon kívül megmarad kenyérnek és bornak; vagy ha megdicsőült Krisztustól a hívő fölvevőre a vétel pillanatában árad természetfölötti erő, tehát Krisztus nem lényege, hanem ereje szerint van jelen: nos, akkor az Oltáriszentség imádása valóban bálványimádás. Akkor valóban egy tárgyat, a kenyeret az egyedül Istennek kijáró hódolattal tisztelünk. De a dolog meg is fordítható: ha Krisztus a kenyér és bor színe alatt (e színekhez kötötten) valóságosan jelen van, s jelen van mindaddig, míg e színek megmaradnak, akkor a legnagyobb tiszteletlenség, istenkáromlás és hálátlanság – és nagy lelki veszteség – ezt az imádást elutasítani.

De vehetünk számos más példát is. Ha “Kezdetben vala az Ige... és az Ige testté lőn”, akkor nem tagadhatjuk meg az Istennek kijáró imádatot a megtestesült második isteni Személytől, az Atyával egy lényegű, és egy fölségű Fiútól. De ha ő csak Istentől kiválasztott és megdicsőített ember, Isten fogadott fia, akkor az ő imádása istenkáromlás, akkor “egy Allah és Jézus az ő prófétája”. Mindegy?

Vagy röviden: Ha Krisztus nem bízta Péterre és utódaira nyájának legeltetését, akkor emberi hatalmaskodásnak tulajdonítunk isteni érvényességet. De ha Krisztus nem Péter hitére, hanem a gyenge, esendő Péter személyére akarta ráépíteni Egyházát, akkor ezt az isteni rendelést nem bírálhatjuk felül. Vagy: ha Krisztus azért kötötte a szentségek kegyelmi hatását fizikai dolgokhoz, hogy kivegye az emberi szubjektum megítélése alól, és objektív biztonságot adjon a szentség felvevőjének, akkor az „ex opere operato” elvét nem lehet mágiának tartani, legfeljebb sokszorosán figyelmeztetni a „méltó vétel” kötelezettségére. De ha ez nem így van, akkor a szentségi „dolog”-nak nem szabad a hasznos emberi-vallási erőnél többet tulajdonítani, és a hangsúlyt át kell helyezni arra, ami a hívő értelemben és érzületben lejátszódik. Hasonló a helyzet az Egyháznak az isteni rendelésre hivatkozó erkölcsi parancsaival is (válás, abortusz, eutanázia, homoszexualitás): vagy–vagy.

Ha tehát a hit tárgya a „prima Veritas”, vagyis Isten, mint minden igazság forrása, akkor ebben a hitben bennfoglaltatik mindaz, amit ez az igazság-forrás nekünk kinyilatkoztatott, és akkor ezt nem lehet emberi nyegleséggel „mindegy”-nek minősíteni. Nem mindegy, hogy Jahve, Allah vagy Theosz-Deus, és nem mindegy, hogy ez az Isten hogyan világosította meg értelmünket a legfontosabb igazságok közlése által. Nincs „kis hitigazság” és „nagy hitigazság”, ugyanis nem a hitigazság belátása alapján hiszünk, hanem Istenre való tekintettel. Ha a „kis hitigazságot” nem fogadjuk el, akkor éppúgy Isten szavát nem fogadjuk el, mint ha a „nagy hitigazságot”; vagyis saját ítéletünket Isten szava fölé helyezzük.

Most akarattal nem akarom idekeverni saját hitemet, és tudomásul veszem, hogy az egyes felekezetek mást és mást tartanak az Isten által kijelentett igazságnak. Egyelőre csak azt hangsúlyoztam, hogy ezt nem lehet közömbösnek tekinteni.

De akkor hogyan állunk az ökumenizimussal? Áthidalhatatlan szakadék van azok közt, akik nem élnek a hit teljes egységében?

1. Nézzük először a hit tartalmát. Bizonyos alapvető hitigazságokat a kereszténység alapjának mondhatunk, s ezekre nézve igaz, hogy „egy a hit”. De persze ez más és másképpen igaz, ha az egyes egyházak hitét

külön-külön vizsgáljuk. Vannak, amelyek között több a közös hitelem, vannak, amelyek közt kevesebb. De fontos különbségek minden egyház között vannak. A keresztény Egyházakban valóban “egy az Úr, egy a keresztség...”, de nincs két olyan egyház, melyről elmondható volna, hogy “egy a hit”. Itt nem az eltérő hagyományokról, szokásokról, mondhatni, “stílusról” van szó! Persze, hogy ott elmondható: nem kell mindenkinek egy úton járni. De amikor arról van szó, hogy Jézus Krisztus valóságos isten és valóságos ember-e vagy nem, akkor nem beszélhetünk “különböző utakról”, hanem megrázó fájdalommal kell azt mondani: nem maradt meg a Pál apostoltól megkívánt lelki egység. Előfordul, hogy egyazon módon gondolkodunk, de másként fejezzük ki. Azért ember az ember, hogy az ilyen dolgokat tisztázza. De ha az derül ki, hogy egy dologban maguk a hitek egymást kizáróan ellentétesek, akkor ebbe nem törődhetünk bele, akkor mindent meg kell tenni azért, hogy a hit egysége helyreálljon. Tehát első tételünk: a közös hit-elemek örömteli megélése és az ellentétes hitek nyílt megvallása, alázatos kísérlettel a hitegység helyreállítására. Ez nem lehetséges akkor, ha valaki nem tesz meg mindent a maga hitének megőrzéséért, elmélyítéséért.

2. Nemcsak hitünknek, hanem a hozzá kapcsolódó vallásgyakorlatnak is van számos – ismét egyházanként eltérő számú és összetételű – közös vagy rokon eleme. Ezek alkalmat, terepet adnak az ökumenikus együttgondolkozásra, együttimádkozásra, együttcselekvésre. A bibliát olvassuk, szeretjük, a zsoltárokat imádkozzuk, a kereszt szent jelét tiszteletben tartjuk, énekeink egy része közös hitünket fejezi ki, sőt sokszor közös gyökerű, vagy egymástól kölcsönzött. Ezek megismerése, megértése könnyebb, ha nincs felekezeti elzárkózás. Itt szerintem különösen nagy jelentősége van a közös hagyománynak. Az ökumenizmus legjobb formája az, ha együtt vissza tudunk menni az első évezred közös, még nem “római katolikus”, “evangélikus” stb. örökségére. Nem nehéz a vesperást együtt énekelni, mert abban Istent dicsőítjük, az ő maga által nekünk adott szavakkal, azon a módon, ahogy őseink tették másfélezer évvel ezelőtt. Ennek a közös örökségnek a feltárása, birtokba vétele lenne az ökumenikus “mozgalom” legfontosabb feladata.

Sokszor eközben fedezheti föl valamely egyház is, hogy miképpen vált gyakorlatilag hűtlen saját maga hagyományához is!

3. Fontos közös ökumenikus feladatra kötelez a mai világ számtalan kísértésének elhárítása. Nekünk meg kell találnunk a hangot az ateistákkal is az emberi mivoltból fakadó általános értékek tiszteletében. De kétségtelen, hogy az elkereszténytelenedő világ számos keresztény értéket veszélybe sodor, még a keresztények körében is. Az emberi és keresztény értékekhez való ragaszkodásunk elmélyítésében sokat segíthetnek egymásnak az egyházak. Nem arra gondolok, hogy közös "harci frontot" nyissanak, hanem hogy saját magukat, közösségi és egyéni életüket védelmezzék a különféle fertőzésektől.

4. Ami ma már egészen magától értetődő, az "a béke köteléke", ahogy Pál apostol mondta. Bármiként is történt az egyházzsakadás – ez ma már történelmi kérdés. Mint mondtam, hitünkbe beleszületünk, és isteni intések, mélyen járó vallási folyamatok készítenek arra, hogy ezen valaki is változtasson. Felmutathatjuk, értelmezhetjük saját hitünket és egyházunkat, de egyébként alapvetően el kell fogadnunk a másik egyházba tartozók hitét, vallási életét, anélkül, hogy ítéletet akarnánk az ember fölött alkotni. Ezt az utat csak akkor járhatjuk, ha nem vezet vallási közömbösséghez. Minél mélyebben meggyökerezem hitemben, minél inkább vállalom azt, és vele együtt vállalom a szakadás fájdalmát, annál inkább tudom megbecsülni és szeretni a tőlem különböző egyházhoz tartozó barátaimat.

Itt kell megérteni az "ökuménikus mise és áldozás" katolikus tilalmát is. Az ugyanis hazugság lenne. Az eukarisztia nem eszköze az egység megteremtésének, hanem az egység megpecsételője. Ha nincs meg a hit és az egyházi közösség "lelki egysége", akkor nem igaz az együtt áldozás. "Kérünk, Urunk, add meg kegyesen Egyháznak az egység és békeesség ajándékát, melyet a felajánlott adományok (a kenyér és bor) misztikusan megjelenítenek." Amikor pedig megtartóztatjuk magunkat a közös áldozás kétségtelenül vonzó meghívásától, akkor az egység hiányának fájdalmát éljük át. Ez a fájdalom emberileg is sarkalló erő az egységre, mert azt mondja: ó bár megadná az Isten, hogy együtt áldozhassam veled, kedvesem!

Jegyzetek a liturgiáról

93. Egy húsvét-heti könyörgés

A régi római misekönyvben húsvét szombatjának miséjében egy meggondolkoztató könyörgés hangzik el: van is benne két szó, aminek biztos megértése is problémát okoz (de éppen ezért nem is siklik át fölötte az olvasó vagy hallgató), lefordítása meg éppenséggel nehéz dió. Éppen ezért nem is tehetem meg, hogy ne a latin eredetiből induljak ki:

Concede, quaesumus, omnipotens Deus, ut qui festa paschalia venerando egimus, per haec contingere ad gaudia aeterna mereamur.

Szunyogh Xavér nagyszerű kismisszáléja így fordítja le: “Engedd, kérünk, mindenható Isten, hogy akik a húsvéti ünnepeket tisztelettel megüljük, ezek által az örök boldogságot elnyerni méltók legyünk.” Biztos, hogy a fordítás jó, alapvetően erről van szó. Ha azonban most visszafordítom a magyar könyörgést latinra, további, talán nem bele-magyarázott mellék (talán nem is mellék-) értelem merülhet fel. A szokásos régi liturgikus szóhasználat ismeretében a fenti magyar mondat így szólna latinul: Concede, quaesumus, omnipotens Deus, ut qui festa paschalia venerando celebramus, per haec gaudia aeterna consequi mereamur.”

Szunyogh tehát jelen időben fordítja az “egimus”-t, és (helyesen) az ünnepek “megüléséről” beszél. Másrészt: a contingere mereamur fordítása nála: “elnyerni méltók legyünk”. Ismétlem, semmi kifogás nem emelhető a fordítás ellen. Tekintve azonban, hogy a könyörgések hivatkozó és kérő része között szoros összefüggés szokott lenni, talán nem *csak* arról van szó, hogy azok, akik megünneplik húsvétot, eljussanak a mennyországba. Azt, hogy eljussunk a mennyországba, a húsvéti ünnepekre való hivatkozás nélkül is kérhetnénk (aminthogy sokszor kérjük is).

Először azt kérdezném “megüljük” vagy “megültük”? A latinban múlt idűt olvasunk. Tekintve, hogy a könyörgés a húsvét nyolcadának lezáró napján hangzik el, mintegy visszatekintésként, e múlt idő helyénvaló. De akkor azt is megkérdézhetjük: mi módon ültük, ünnepeltük mi a húsvéti ünnepeket, mégpedig így, többes számban? A többes szám alighanem azt jelenti, hogy a könyörgés a teljes lezajlott időszak, a vi-

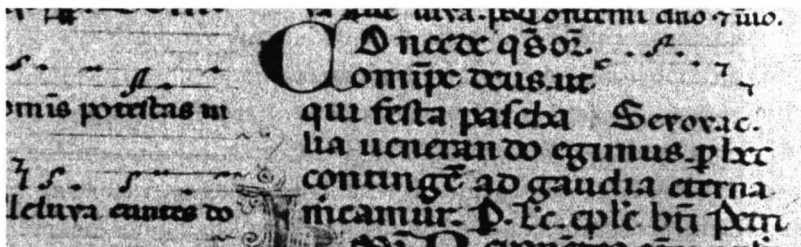
rágvasárnaptól eltelt két hét összes eseményeire gondol. És mit jelentett e két hét alatt a tisztelettel megülés? Kétségtelenül azt a szertartássorozatot, amelyben teljes kegyelmi kincsesládákkal megjelentek számunkra Krisztus húsvéti misztériumai. Tudnunk kell, hogy az “ago” a római vallási nyelvben a kultikus cselekedetet jelenti. Amikor például a pogány rítusban az áldozati állat leölése következett, a segédkező (mondjuk így: diakonus) így bízta a főpapot: “Age! Hajtsd végre!” A liturgikus könyörgések egyik leggyakoribb műszava az “agere” (különböző ragozott alakokban), és vele mindig párban áll valami “effectus” megemlézése. Agere az, amit most éppen a kultuszban csinálunk, az effectus pedig az az eredmény, amire ez a cselekmény vezet. Mindezt összevetve aligha tévedünk, hogyha a “festa paschalia venerando agere” kifejezésben azon szertartások összességére utalunk, melyekben azt elmúlt két hét alatt cselekvőleg résztvettünk.

Az örök üdvösségre eljutni, azt elnyerni, megszerezni: természetesen ez az az effectus, amit a kultusz-cselekménytől remélünk. A kultusz-cselekmény azonban nem mágia, nem automatikusan hat (ezért van manapság a nagy vita az átváltoztatás “pro multis” kifejezésének “mindenkiért” avagy “sokakért” fordítása körül). A liturgikus cselekményektől életünk, életmódunk, mindennapi életvitelünk hosszú útja vezet a beteljesedésig, az effektusig. S mivel az ember gyenge a végső-kig való állhatatosságra (ez dogma), a könyörgés Isten segítségét kéri ahhoz, hogy erre a beteljesedésre méltók legyünk: “contingere mereamur”. Igen ám, de a “contingere” nem azonos a “consequi” (elérni, elnyerni) szóval. Az alapszó: a tango, tangere, tetigi, tactus = érinteni. (Innen a “taktus”, az a mozdulat, amellyel a karmester a zene ritmusát szabályozta, mondjuk középső ujjával ismét és ismét megérintve az asztalt, vagy éppen a levegő egy pontját.) Ha végignézzük egy kissé részletesebb (példákkal felszerelt) szótár címszavát, kiderül, a “tango” szót úgy módosítja a “con-” igekeötő, mint a magyarban is az “érinteni” ige jelentését a hozzákapcsolt “meg-” igekeötő: megérinteni. Például ilyeneket idéz a suótár: a belga határ *érintkezik* a német határral; valakit lábbal *érinteni* (= megrúgni), *megérinteni* a céloszlopot (= nyerni), fülünket *érintette* a hír, stb. Az “elérni” magyar ige annyiban nem is rossz, hogy maga is az “érinteni” igével azonos szótövet használ.

Megjegyezzük, hogy a könyörgés “gaudia aeterna” kifejezése nem “örök boldogság”-ot jelent, hanem örökkétartó örömeket, többes számban. Mondhatjuk tehát: azt reméljük, hogy az ünneplés eseményei segítenek minket az örök örömek elérésében, vagy éppen azok megérintésében (úgy, ahogy a célba érő érinti a céloszlopot, a metát). Erre az értelemre mutat az is, hogy nem tárgyesetben áll: “gaudia aeterna” (ami szabályosabb), hanem “ad” (vagyis “-hoz, -hez”) elöljárószóval.

Mégis felvetődhet: miért nincs közvetlenebb utalás a jövőre? Biztos, hogy az örök örömek “megérintése” csak életünk végén vár ránk? Nem kertelek tovább, azt gondolom, hogy a liturgia szent szertartásai lehetőségnek adnak nekünk arra, hogy messziről és csak sejtelem-szerűen, de bennük már itt a földön az örök örömeket, ha nem is birtokoljuk, de egy percre megérintsük. És ez a gondolat összhangban lenne a liturgia számtalan egyéb megnyilatkozásával: például a szentáldozásról bizonyosan tanítja az Egyház, hogy az a mennyei lakoma előre ízelelése.

Foglaljuk össze: amikor az Egyház a húsvéti ünnepeket megüli, a mennyei örömek elérését kéri Istentől. A kettő között azonban összefüggést lát: maga az ünneplés az, ami átsegít ezekhez az örömekhez, hiszen a könyörgés azt mondja: *per haec* = ezek által “contingere mereamur”. Mi a liturgikus szertartások révén válunk a húsvéti titok részesévé, és az bennünk máris az örök örömeknek a magja, bennük máris megérintjük ezeket az örömeket, hogy azután a szent liturgia végigvezessen az életen, és ezen örömek végleges elérésében teljesedjék be. A könyörgésnek fordítása ezek alapján talán így sem lenne belemagyarázás: “Engedd meg, kérünk, mindenható Isten, hogy akik a húsvét szertartásait tisztelettel megöltük (vagy: megcselekedtük, végrehajtottuk), segítségükkel az örökké tartó örömeket is megérinthessük.”

Jegyzetek a liturgiáról

94. Amerikai teenagerek az egyházi rockzenéről

A New Liturgical Movement internetes honlap 2006. augusztus 19.-i számának lapszemléjében a Faithstreams folyóirat meglepő cikkét ismerteti: interjúz Dr. Barbara Resch-el, aki közel ötszáz, az Egyesült Államok minden részéről származó teenagerrel végzett felmérést arról a kérdésről: mi az alkalmas templomi zene? A kutatás és az eredmények Dr. Resch doktori disszertációjának (Indiana egyetem) alapját teszik. Bár az én véleményem szerint a liturgia normáit nem a közvélemény, nem népszavazás, hanem isteni és egyházi törvények, normák, ideálok döntenek el, melyeket jószándékúan fogadunk, és azokat magunkévá tesszük, a környezet megismerésére természetesen a szociológia eszközei is alkalmasak. Ebben az értelemben ismertetem magam is e cikk fő megállapításait.

Kérdés: Milyen eredményre számított, amikor előkészítette a felmérést?

Válasz: Először is, azt vártam, hogy a megfelelőnek ítélt zene, éppúgy, mint a fiatalok egyházi hovatartozása, vegyes lesz. Másodszor, tudva, hogy a fiatalok nagy többsége a rock és pop zene hallgatását élvezi, azt vártam, hogy saját normáik szerint e stílusokat fogják a templom számára megfelelőnek tartani.

K: És mi volt a tapasztalat?

V: Meglepetésemre egyik várakozás sem igazolódott. A fiatalok igen heterogén csoportján belül világos megegyezés volt arról, hogy milyen zene helyénvaló a templomban. Ezek:

- a hangszer nélküli kórusének
- a csoportos ének (inkább mint a szóló),
- melyet egyszerű zenei szöveg és érthető szöveg jellemez.

Azokat a zenei példákat, melyek a populáris stílusokra emlékeztetnek (rock, jazz, country) templomi zeneként a túlnyomó többség visszautasította. A legmegfelelőbbnek ítélt darab a 98. zsoltár négyszóla-

mú férfikar által énekelt változata volt a Lutheránus Hymnal 667. darabja szerint. Az a tétel, melyet a legkevésbé megfelelőnek tartottak, a "Midnight Oil", egy hangos és ritmikus zene, melyet a keresztény "Petra" rock-csoport adott elő.

K: Volt-e olyan közös tényező, mely befolyásolta a válaszokat?

V: Az egyházi háttér kétségtelenül fontos előre jelzés arra, hogy milyen zenét tartanak megfelelőnek. Az is befolyásolja őket, hogy ténylegesen milyen gyakran hallanak egy bizonyos stílust a templomban. A hagyományos kóruszene egyes tételeit szinte mindenki megfelelőnek ítélte, viszont a keresztény rock és jazz példáit a nagy többség nem megfelelőnek minősítette. Az is világos, hogy a szabadegyházakból jött fiatalok, akik gyakran hallanak ilyen kortárs keresztény zenét, azt inkább elfogadták, megfelelőnek ítélték. Hasonlóképpen a Gospel kóruszenét és a populáris stílusokat nagyobb számban tartották megfelelőnek olyan fiatalok, akik a pümkösi egyházakat látogatják. A hagyományos kórushangzás a legmagasabb értékelést a katolikus és evangélikus hallgatóktól kapta.

K: Mit mond önnek ez az információ?

V: Az a zene-fajta, amit az egyházi szertartáson valójában hallanak az emberek, az adott kontextusban normaként elfogadottá válik. A varakozásokkal ellentétben, amikor arról van szó, hogy milyen zene helyénvaló a szertartási alkalommal, a teenegerek e képviselői nem hozzák be a templomba a maguk zenei preferenciáit (például rock és pop zene). Inkább arra hajlanak, hogy azt a zenét fogadják el az ilyen alkalomra megfelelőnek, amely az adott Egyházban már elnyerte helyét, legyen szó bármilyen zenéről. Míg egyrészt szerették a rock zenét, és azt gondolták, hogy életük bizonyos időpontjaira és helyszíneire nézve az megfelelő zene, nem tartották úgy, hogy arra a templomi szertartás lenne megfelelő időpont és helyszín. Több fiatal kommentárt is írt a felmérő íveken, megjelölve, hogy mikor és hol tartják az egyes bejátszott példákat megfelelőnek. Bár a bejátszott példák összességükben a mai amerikai templomokban elhangzó zene teljes keresztmetszetét

képviselték, a fiatalok e különféle darabokat úgy minősítették, hogy azok vasárnapi villásreggelihez, filmzenéhez, a negyvenévesek egyházi szertartásaihoz, táborozáshoz, vagy az operához illenek. Ezek a fiatalok nyilvánvalóan tiszta ítélettel bírtak arra nézve, hogy a zenei stílusok sajátos *alkalmakhoz illenek*, s ebbe beleértették a templomi szertartásokat is.

K. A felmérésben szereplő válaszadók egy része nem templomba járó. Hogyan válaszoltak ők?

V: Közel tizenkét százalék a válaszolóknak nem tartozott a templomba járók közé. Mint várható volt, az ő válaszaik igen megoszlóak voltak. Meglepő azonban, hogy amikor a rock zene templomi használatának helytelenítéséről van szó, válaszaik nem különböztek alapvetően a templomba járókétól. Érdekes, hogy a nem-templomosok adták a legalacsonyabb pontszámot a “modern” keresztény zene megfelelő voltáról. Többen közülük ilyeneket írtak a felmérő lapokra: “Úgy hangzik, mind szüleink zenéje!”... A templomba járó fiatalok véleményét világosan befolyásolták a maguk egyházi szokásai. A templomba nem járókat véleményük formálásában nem segítette ilyen egyházi háttér, őket nyilvánvalóan befolyásolták a populáris kultúra standardjai, s ők a “modern” keresztény zene hangzását úgy ítélték meg, hogy sem nem modern, sem nem populáris. Azoknak a felnőtteknek, akik lépést tartanak a populáris zene mai trendjeivel, a legtöbb “modern” keresztény zene elavult hangzásúnak látszott, és sokan tartották úgy, hogy ez a “negyvenvalahány éves” generáció zenéje.

A közelmúltban megjelent „A sequentia” című kiadványom (Egyházzenei Füzetek II/9.). E teológiai, költészeti és zenei szempontból igen magasrendű középkori műfajnak csak néhány darabja maradt használatban a 16. század után; korábban sok száz alkotás jelenítette közvetítette költői formában az ünnep gondolatvilágát a liturgiába. A kiadvány sokoldalú bevezetés után 25 tételt közöl, a latinon kívül a legtöbbet énekelhető magyar szöveggel is, vagy legalább értelmező fordítással. A kiadvány az egyházzenei tanszéknél kapható.

18. „Audiatur et altera pars”. – Aquinói Szent Tamás az óvatosságról. – Szövegértés, nyelvtanulás. – **Jegyzetek a liturgiáról**: 35. A communio. 36. Ecclesia toto orbe diffusa.

19. A karmester dolga. – Valami a gyermeknevelésről. – **Jegyzetek a liturgiáról**: 37. Az 1. zsolttár – húsvétkor. 38. Mi a „kántorbőjt”?

20. A giccs. – Egyház és társadalom. – A magyar egyházi stíl. – Egy interjúból. – **Jegyzetek a liturgiáról**: 39. A liturgia „igazsága”. – 40. Egy olvasmány fordítása.

21. A „haldokló” népzene. – Naplójegyzetek (1). – **Jegyzetek a liturgiáról**: 41. Könyörgések „super oblata”. – 42. Egy furcsa kísérlet.

22. A tekintélyről és tekintélytiszteletről. – Egy kimaradt alfejezet. – A töredékkutatásról. – Naplójegyzetek (2). – **Jegyzetek a liturgiáról**: 43. Könyörgések „super oblata”: A Sacramentarium Gregorianum feljánlási könyörgése Ádvent I. vasárnapjára – 44. Elsőáldozás Zsámbékon.

23. Kodály és Bartók: Párhuzamos életrajz (1). – Szintagmák és nyelvi struktúra. – Egy tudományos konferencia. – **Jegyzetek a liturgiáról**: 45. Könyörgések „super oblata”: Karácsony. – 46. „Régi” és „új” liturgia.

24. Kodály és Bartók – párhuzamos életrajz (2). – Aquinói Szt. Tamás: Vajon szükség volt-e az emberi nem helyreállításához Isten Igéjének megtestesülésére? – **Jegyzetek a liturgiáról**: 47. Mindenszentekre. 48. Könyörgések „super oblata”: Karácsony utáni vasárnap.

25. További nyelvtani játékok. – A politikai celibátus. – Egy jótanács: Gyanakodj „költőiségre!” – **Jegyzetek a liturgiáról**: 49. Miről szólnak az offertórium-énekek (1). 50. Könyörgések „super oblata”: a Sacramentarium Gregorianum könyörgése nagybőjt II. vasárnapján.

26. Bach-életrajz. – Becket Tamás vértanúsága. – **Jegyzetek a liturgiáról**: 51. Miről szólnak az offertórium-énekek (2). 52. Könyörgések „super oblata”: a Sacramentarium Gregorianum könyörgése a pünkösöd utáni II. vasárnapon.

27. Egy ökuménikus népénekgyűjtemény esélyei. – **Jegyzetek a liturgiáról**: 53. Stilizálás – klasszikum. 54. A Sacramentarium Gregorianum feljánlási könyörgése a húsvét utáni II. vasárnapon.

28. Alárendelt melklékmondatok. – Új Egyházzenei Füzetek. – A Cid-et olvasva. – Húsvéti ének, jó énekeseknek. – **Jegyzetek a liturgiáról**: 55. „... et salutare tuum da nobis”. – 56. A Sacramentarium Gregorianum feljánlási könyörgése a húsvét utáni III. vasárnapon.

29. A haszontalan tudományok. – **Jegyzetek a liturgiáról** I: 57. A szószék. – 58. A Sacramentarium Gregorianum feljánlási könyörgése a pünkösöd utáni IX. vasárnapon.

30. A körmondattól. – Érzés és érzet a művészetben. – Az újdonság varázsa. – A vallás iránti tisztelet. – A Szentháromság – „nekünk”? – Év végi búcsú. – **Jegyzetek a liturgiáról**: 59. A Sacramentarium Gregorianum feljánlási könyörgése a pünkösöd utáni XV. vasárnapon. 60. Mária „elszenderülésének” ünnepe.

31. Mit adhatunk Európának? (1) – Delacroix naplójából. – Egy erkölcsen vázlata (1) – **Jegyzetek a liturgiáról**: 61. Az Egyetemes Könyörgések. 62. Törrendezés Gödöllőn.

32. Mit adhatunk Európának? (2) – Egy elme-étűd. – Egy erkölcsen vázlata (2) – **Jegyzetek a liturgiáról**: 63. Fortescue 64. A római mise-proprium egysége és változatai.

33. Mit adhatunk Európának? (3) – A fiatalosság. – Egy fontos bemutatóról (Jency Zoltán: Halotti Szeretetés). – Nem értem hogy / mért beszélnek így a / bemondók? – **Jegyzetek a liturgiáról**: 65. A ceremóniák mélyebb értelme. – 66. „Alkalmas ének”?

34. Mit adhatunk Európának? (4) – A szöveg: közlés és artefactum. – Emléksorok egy nagy zenészünrőről. – Egy karácsonyi sequentia. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 67. Szent Miklós? Mikulás? – 68. A zsoltár a liturgikus gyakorlatban.

35. Mit adhatunk Európának? (5) – Joseph Ratzinger nyilatkozata (még bíboros korából). – A misztérium-teológia rövid foglalata. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 69. A nagy nemzedék. – 70. „Infra actionem”.

36. Mit adhatunk Európának? (6) – **Jegyzetek a liturgiáról:** 71. „Quam oblationem...” – 72. Zsoltárok.

37. **Jegyzetek a liturgiáról:** 73. Mi az a „római rítus”? – 74. Nagy Szent Leó pápa beszédének kezdete Krisztus szenvedéséről

38. Mi a szó? – „Sok haza-puffogatás...” – Aquileia – **Jegyzetek a liturgiáról:** 75. Mi az a „római rítus”? 2. – 76. A Hiszekegy a misében

39. A munkaerkölcs. – Micsoda nemzedék! – Attila és Szent István. – A „székely himnusz”. – Aquinói Szent Tamás az emlékezőtehetségről. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 77. Irányzék a liturgikus változásokhoz. – 78. Ismét a liturgikus homiliáról.

40. A kottairás története. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 79. Az egyházzene öt történelmi modellje. – 80. Egy nyári vasárnap offertóriuma.

41. Egy jubileum – tanulságokkal. – Morfondírozások. – Még egy szó a „haszontalan” tudományokról. – Nocsak! – A számháborúról (Ars ludendi). – **Jegyzetek a liturgiáról:** 81. Az úrnapi mise könyörgései. – 82. A manipulus.

42. A miszés iránya (Uwe Lang könyvének bemutatója). – „Mária országa”. Gondolatok október 8-án. – Mit énekelhettek hatszáz éve a váci székesegyházban? – Például a tandíj. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 83. Régi magyar Mária-antifonák. – 84. Aquinói Szent Tamás a templomszentelés ünnepéről.

43. A zene csodája (Hermann Hesse: Üveggyöngyjáték c. regényéből). – Uwe Michael Lang: Az Úr felé fordulva – a liturgikus ima-irány. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 85. Milyen legyen az oltár és felszerelése? – 86. „Latin: hetenként legalább egyszer”.

44. Egyházzenei Kutatócsoport. – Új korszak az egyetemi egyházzene-sz-képzésben. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 87. Liturgia és dogmatika. – 88. A vízkereszt-i zsoltárok.

45. Az óvatosságról. – Egy könyvajánlat. – **Jegyzetek a liturgiáról:** 89. A mise választos zsoltárainak megszólaltatása. – 90. A „római brevárium” reformájának kérdéséhez (I).

46. A magyar jambus. – A Kékszakállú kézírata. **Jegyzetek a liturgiáról:** 91. A „római brevárium” reformájának kérdéséhez (II). – 92. A liturgikus homiliáról – sokadszor.

A „GONDOLKODÓ” füzetek: egyszemélyes, ingyenes folyóirat. Azokhoz szól, akik a katolikus dogmához hűséggel, ugyanakkor előítéletek nélkül eszmélkednek az egyház és világ, hitélet és kultúra, liturgia és társadalmi élet dolgairól. A fórum egy értelmiségi személyes nézetecinek ad hangot. Szeretné azt a nyugodt, tárgyyszerű, elemző, ugyanakkor szükség szerint kritikai hangot megütni, mely nemcsak a gondolkodó értelmiség hagyományainak megfelelő, hanem a katolikus egyház szellemi életében is évszázadokon át normálisnak számított. – Az évente megjelenő tíz saját költségemen nyomtatott és ingyenesen bocsátom rendelkezésre. Köszönettel veszem, ha valaki önkéntesen és tetszés szerinti mértékben hozzá akar járulni a költségekhez. A füzet postázásának egyetlen feltétele az, hogy az érdeklődő egy levélben kérje a füzet megküldését, s évente adjon fel tíz darab, önmagának megcímzett, felbélyegzett közepes vagy nagy alakú borítékot a következő címmel: Dobszay László, 1024 Budapest, Keleti Károly u. 11/A. II. 9.